

Rum och rymd för Ökenmässan i Svenska kyrkan?

JOHANNES ZEILER

Inledning

När domkapitlet i Linköpings stift i oktober 2022 fattade beslut om den så kallade Ökenmässan hade diskussionerna i Linköpings stift gått höga i flera månader.¹ Vadstena församlings ansökan om att få fira Ökenmässan i Svenska kyrkans ordning rymde många lager.² Den hade förvisso firats vid två tidigare tillfällen i Vadstena klosterkyrka men då under ledning av Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby. Nu sökte Vadstena församling vägar för att inom ramen för sitt redan mångfaldiga gudstjänstliv bereda rum också för den liturgiskt rikt präglade Ökenmässan. I ansökan anknöt församlingen till en lokalt förankrad och dynamisk tradition av liturgisk och teologisk förnyelse samt pekade på behovet av att tyda och tydliggöra innebörden av att Svenska kyrkan sedan Pingstdagen 2018 tagit en ny kyrkohandbok i bruk. Det formella beslutet i domkapitlet var tydligt; Ökenmässan kan inte firas inom ramen för *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan* (HB 2017). Prästen i Svenska kyrkan är därmed förhindrad att leda en sådan gudstjänst. I sitt beslut

1 Domkapitlet i Linköpings stift, 2022-10-17; Frågorna om huruvida Ökenmässan kunde firas inom ramen för Svenska kyrkans ordning fick förnyad aktualitet i Linköpings stift under våren 2022, däribland i biskopens samråd med stiftets kontraktsprostar. Det var vid tidpunkten oklart vari de praktiska och teologiska implikationerna bestod givet att Ökenmässan de facto firats i ett av Svenska kyrkans kyrkorum under ledning av en pastor i Pingströrelsen samt att gudstjänsten i fråga samtidigt ingått som en viktig del av Pilgrimscentrums kursverksamhet i Linköpings stifts regi. Prostarna frågade sig nu huruvida liknande arrangemang var möjliga att ordna i lokala församlingar/pastorat. Frågan var också föremål för diskussion i bland annat *Kyrkans tidning*.

2 Domkapitlet i Linköpings stift, 2022-05-01; Domkapitlet i Linköpings stift, 2022-05-17.

identifierar domkapitlet en rad underliggande frågekomplex som Vadstena församling, och i förlängningen varje enskild församling i Linköpings stift, behöver förhålla sig till när den vill värna och utveckla gudstjänstlivet för framtiden.

Domkapitlets beslut innebar att den mässa som sedan slutet av 1990-talet firats som temamässa i Svenska kyrkan inte längre kunde rymmas inom ramen för nu gällande kyrkohandbok. Beslutet var mångbottnat och genererade en lång rad centrala frågeställningar om gudstjänstlivet i allmänhet och nattvardsfirandet i Svenska kyrkan i synnerhet. Villkoren för en eftersträvansvärd gudstjänstförnyelse, en frimodig(-are) liturgisk gestaltning, en relevant tydning av evangelisk-luthersk tradition och hur det ekumeniska samspelet med andra kyrkor och samfund ska gestaltas i praktiken var några av de områden som var angelägna för domkapitlet att adressera. Det sju sidor långa beslutet är jämförelsevis omfattande och osedvanligt detaljerat till sin karaktär. Det är tydligt hur dokumentet pekar bortom och bakom såväl själva Ökenmässan som HB 2017. I flera avseenden diskuterar domkapitlet långt fler frågor än vad församlingens ansökan explicit ger uttryck för. Grundfrågans komplexitet och hur den är länkad till andra närliggande problemkomplex föranleder domkapitlet att motivera sitt beslut utifrån såväl teologiska, liturgiska, kyrkorättsliga som ekumeniska perspektiv. I dokumentet hänvisas till källmaterial och förändringsprocesser som tillsammans reflekterar centrala utvecklingslinjer av Svenska kyrkans gudstjänstliv under drygt fyra decennier.

Med utgångspunkt i Linköpings stifts domkapitelsbeslut om Ökenmässan adresserar denna artikel primärt tre huvudfrågor. Hur kan man förstå det faktum att en gudstjänst som Ökenmässan, som i ett tidigare skede varit möjlig att fira i enlighet med Svenska kyrkans ordning, inte längre anses vara förenlig med Svenska kyrkans tradition? Hur förhåller sig strävan efter teologisk och liturgisk mångfald till rådande ideal och behov av samsyn och igenkänning bortom den lokala församlingens sammanhang? Och på vilka sätt kan ett domkapitelsärende som detta bidra till kritisk och konstruktiv reflektion i syfte att förstå en teologisk och litur-

gisk terräng som är strikt reglerad och samtidigt oförutsägbart experimentell på en och samma gång?

Ökenmässan på svensk mark

Ökenmässan är, både till form och innehåll, idag att betrakta som en etablerad gudstjänst i Sverige, om än med begränsat genomslag i kyrkolivet och med ojämn spridning över landet. Från att ha vuxit fram inom Svenska kyrkan har den med tiden även kommit att firas i en ekumenisk kontext under ledning av enskilda pastorer inom svensk frikyrklighet. Ökenmässan har med viss regelbundenhet också firats inom de lutherska kyrkorna i Danmark, Finland och Norge.³ I Sverige är Ökenmässan primärt förknippad med Högalids församling i Stockholm respektive Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby som var för sig kommit att utveckla två närbesläktade, dock inte helt identiska, gudstjänstordningar. Gemensamt för dessa gudstjänstfirande miljöer och för de individer som bidragit till Ökenmässans utveckling och utbredning är nära personliga relationer till, och regelbundna besök i, Egypten. Till det senare hör bland annat ett gemensamt intresse för monastisk spiritualitet, ortodox teologi och tradition samt för att återkommande relatera till och/eller besöka Anafora i Egypten som under den koptisk-ortodoxe biskopen Thomas ledning utvecklats till ett dynamiskt retreat- och studiecentrum i Egyptens öken. Därtill har biskop Thomas under mer än två decennier återkommande besökt Sverige och därigenom bidragit till fördjupade kyrkorelationer samt inspirerat till utbyten och teologisk reflektion mellan skilda kyrkotraditioner.

Inspirerad av framför allt koptisk-ortodox kyrkotradition i Egypten introducerade prästen Gunnar Lind Ökenmässan i Svenska kyrkan, som regelbundet firats i Högalids församling sedan 1998. Gudstjänstens grundstomme är en översättning av Basileiosliturgin från fornkyrkan. Ökenmässan utformades under andra halvan av 1990-talet och växte fram i nära samspel och dialog med såväl för-

³ Se till exempel: Brageres menighet 2023; Hjulstad Tvedt 2022; Särs 2013, s. 59–72.

samlingens kyrkoherde som Stockholms stifts biskop och firades redan från start i enlighet med gällande anvisningar i *Den svenska kyrkohandboken* (HB 1986).⁴ Sett ur ett vidare perspektiv var Ökenmässan bara en i mängden av olika temamässor som växte fram i Svenska kyrkan under den aktuella tidsperioden. Denna utveckling var långt ifrån ny utan hade en förhistoria som sträckte sig närmare tre decennier bakåt i tiden. Framväxten av nya och alternativa gudstjänstordningar till söndagens huvudgudstjänst hade pågått sedan slutet av 1960-talet, bland annat som en del av en omfattande liturgisk försöksverksamhet i Svenska kyrkans församlingar.⁵

Temamässans framväxt och utveckling

I sitt mycket omfattande bakgrundsmaterial tecknar 1968 års kyrkohandbokskommitté globala utvecklingslinjer inom luthersk, reformert, anglikansk, ortodox och romersk-katolsk tradition avseende kyrkornas gudstjänstfirande. Antalet kompletterande mässordningar hade under 1970-talet snabbt ökat i antal, inte minst i anglikansk och romersk-katolsk kyrkotradition.⁶ Dessa så kallade temamässor var tematiserade såväl till struktur som innehåll utifrån specifika bibeltexter och ofta utformade för att firas i mindre och andra sammanhang än som söndagens huvudgudstjänst. De uppvisade tydliga inslag av interaktivt deltagande genom exempelvis växelläsningar, ökad liturgisk delaktighet samt konstnärliga och musikaliska gestaltningar i form av kyrkospel. Mot bakgrund av sådana internationella influenser argumenterade kyrkohandbokskommittén för att denna typ av gudstjänster även borde beredas rum i Svenska kyrkan.

Kyrkohandbokskommittén framhöll i sitt resonemang att gudstjänsten i luthersk tradition kan firas på flera olika sätt och härbärgera en mångfald av uttryck inom ramen för en och samma

⁴ Ökenmässan firades som temamässa i Svenska kyrkans ordning och följde föreskrivna anvisningar i HB 1986.

⁵ Edgardh 2010, s. 74–81.

⁶ SOU 1974:67.

gudstjänst. Principen kom med tiden att få avgörande betydelse för förslaget till ny kyrkohandbok. Två skilda men inte varandra uteslutande modeller stod i fokus. I den första modellen var gudstjänstens grundläggande struktur relativt fast med flertalet alternativ genom en variation av enskilda moment. Den andra modellen öppnade för helt nya gudstjänstformer genom att betona gudstjänstens grundläggande struktur som flexibel. Ordningen för temamässa hörde till den senare modellen och den specifika gudstjänstformen var primärt tänkt att tillgodose församlingens behov vid andra tillfällen än huvudgudstjänsten. Variationsrikedom, mångfald och flexibilitet kom att bli centrala ledord. Temamässans karaktäristik kännetecknades av det valda temats aktualitet, tilltal och relevans för den samtid och det lokala sammanhang i vilken gudstjänsten firades.

När kyrkohandbokskommittén år 1974 presenterade sitt förslag till officiell försöksordning återfanns ett stort antal nya gudstjänstordningar. Till det senare hörde bland annat ordningar för temamässa; däribland Tiberiasmässan, Kornbrödsmässan, Jerusalemmässan respektive Emmanusmässan.⁷ Inspirerad av ett kontextuellt präglat och lokalt utformat gudstjänstliv i olika kyrkotraditioner på kontinenten, i kombination med ett växande internt behov av kompletterande liturgiska och musikaliska uttryck i Svenska kyrkan, laborerade kyrkohandbokskommittén med konkreta temamässor. Grundtanken var att församlingen på detta sätt kunde utforma och fira gudstjänsten på ett friare och mer varierat sätt än vad som hittills varit möjligt. Gudstjänsten genomtyrades, både innehållsligt och strukturellt, av ett specifikt tema som inte med nödvändighet var kyrkoårsbundet. I den av kyrkomötet året därpå beslutade försöksordningen för huvudgudstjänst och andra gudstjänster var det alltså möjligt för lokala församlingar i Svenska kyrkan att från 1976 och framåt fira temamässa, om än med fler begränsningar jämfört med det ursprungliga förslaget två år tidigare.⁸ När slutligen HB 1986 introducerades infördes kategorin

⁷ SOU 1974:66.

⁸ *Gudstjänstordning för Svenska kyrkan 1976.*

temamässa/temagudstjänst för första gången i den av kyrkomötet antagna kyrkohandboken för Svenska kyrkan, som kom att bli en återkommande gudstjänstform i det lokala församlinglivet.

Skapandet av nya mässliturgier fortsatte oavbrutet även efter det att 1986 års kyrkohandbok tagits i bruk och löpte parallellt med implementeringen av den nya kyrkohandboken. Delar av detta nyskapande arbete delades och spreds i framtagna särtryck och blev senare också föremål för forskning.⁹ HB 1986 rymde således en ordning för temamässa som fungerade som en ram inom vilken den lokala församlingen kunde utforma gudstjänsten under stor frihet.¹⁰ Av anvisningarna att döma framgår att temamässans struktur, texter och musik med stor flexibilitet kan utformas med ledning av det för gudstjänstens ärende specifikt valda temat.

Lena Petersson visar exempelvis hur dans, rörelse och symbolhandlingar tillskrevs en mycket central betydelse i denna ständigt växande flora av nykomponerade mässliturgier.¹¹ Likaså pekar hon på faktorer som kyrkorummets utformning eller tystnadens plats i gudstjänsten som viktiga i det pågående förnyelsearbetet av gudstjänsten i Svenska kyrkan. En central bakomliggande drivkraft, menar Petersson, var en uttalad strävan efter ökad delaktighet bland dem som samlats för att fira gudstjänst samt en större liturgisk och musikalisk frihet. Även Ninna Edgardh är inne på en liknande linje när hon diskuterar bärande drag och förändringar avseende det lokala gudstjänstlivet i Svenska kyrkan.¹² Med HB 1986 blir två sinsemellan relaterade förändringar påtagliga enligt Edgardh, nämligen att gudstjänsten rörde sig från det nationellt enhetliga till

9 Edgardh 2010; Petersson 2013; Svenska kyrkans församlingsnämnd 1993.

10 Anvisningarna i HB 1986 för Temamässa omfattar två olika alternativ; antingen om gudstjänsten firas som huvudgudstjänst eller som annan typ av gudstjänst. Till det förra hör att den fastställda gudstjänststrukturen för Högmässa, Familjemässa respektive Söndagsmässa behålls, men att samtliga moment, utom Måltiden, liksom musiken ”gestaltas med ledning av det ämne som valts”. Om Temamässa firas enligt en sådan ordning krävs domkapitlets tillstånd. Om Temamässa däremot inte firas som huvudgudstjänst kan såväl gudstjänstens struktur, texter som musik utformas ”med ledning av det valda temat.” Anvisningarna framhåller vidare: ”Instiftelseorden samt utdelandet av bröd och vin ska dock ingå.”

11 Petersson 2013, s. 179 ff.

12 Edgardh 2010, s. 65 ff.

det lokalt varierade samt att fler personer än enbart prästen tar ansvar för dess planering och genomförande.¹³ Vidare pekar Edgardh på den världsvida kyrkans och den ekumeniska rörelsens betydelse för förändring och utveckling av Svenska kyrkans gudstjänstliv. Ett fördjupat kunskaps- och erfarenhetsutbyte kyrkor och människor emellan bidrog till ett ökat antal musikaliska, teologiska och liturgiska avtryck från såväl enskilda kyrkor i världen som ekumeniska gemenskaper som exempelvis Taizé eller Iona.

Ökenmässan växte alltså fram i detta vidare sammanhang och följde dess dynamik och logik. Den anknöt till en uttalad strävan att å ena sida värna gudstjänsten såsom ”förankrad i ekumeniskt erkänd kyrklig tradition”¹⁴ och samtidigt vara öppen för att finna nya språk och uttryck som är relevanta, meningsfulla och begripliga för sin samtid å den andra. Sådana ambitioner och moment i gudstjänsten överensstämmer och samspelar med hur Ökenmässan ända in i vår egen tid karakteriseras både till syfte, form och innehåll.

Som redan antytts ovan gav HB 1986 upphov till nya mässliturgier av allehanda slag. På uppdrag av kyrkomötet utarbetade exempelvis Svenska kyrkans församlingsnämnd kompletterade gudstjänstmaterial i syfte att användas i församlingens gudstjänstliv. 1993 utkom församlingsnämnden med ett omfattande material som specifikt riktade sig till arbetet med temamässa/temagudstjänst respektive särskilda gudstjänster i enlighet med HB 1986. Av förordet framgår att de många förslagen som presenteras i samlingen inte är att betrakta som ett officiellt supplement till den av kyrkomötet antagna kyrkohandboken. Samtidigt visar det mycket breda urvalet av gudstjänstordningar inklusive tillhörande böner, förböner, nattvardsböner samt liturgisk musik hur omfattande och legitim denna typ av gudstjänstutveckling var i praktiken. Av referenslistan att döma var en lång rad personer och sammanhang i Svenska kyrkan involverade i arbetet, inte sällan med tydlig koppling till olika ekumeniska sammanhang både i Sverige och utomlands. Teologi,

¹³ Edgardh 2010, s. 66.

¹⁴ Edgardh 2010, s. 139.

musik, litteratur, poesi, drama och konstnärlig gestaltning var några av de kompetensområden som tydligt levde sida vid sida. Av samma förteckning framgår det att visst gudstjänstmaterial hämtats från kyrkohandboks-kommitténs tidigare arbeten liksom från Nämnden för gudstjänstliv och evangelisation. Det var denna typ av impulser som nu på ett sammanhållet sätt lyftes in i förslag till ordningar för temamässa i Svenska kyrkan.

Av materialsamlingens förord, författat av Per Harling, ges en ögonblicksbild av hur kategorin temamässa i Svenska kyrkan, drygt sex år efter införandet av HB 1986 kan tolkas och förstås utifrån en pastoral-teologisk verklighet. För denna artikels vidkommande är det särskilt intressant att notera att det bland utbudet av temamässor som presenteras i materialet återfinns en så kallad Ökenmässa.¹⁵ Kännetecknande för ordningen för just denna gudstjänstordning är att växelläsningar, bibelläsningar, böner inklusive nattvardsbönen samt sjungna psalmer alla relaterar till öknen som metafor för tillhörighet, ensamhet, längtan och löfte. Ordningen för Ökenmässa enligt förslaget i Svenska kyrkans församlingssammansättningskommissionens kompletterade gudstjänstmaterial är relativt kort, följer en enkel grundstruktur och ramas in av sjungna psalmer ur *Den svenska Psalmboken*.¹⁶ Anslaget i texterna är livsnära, personligt och erfarenhetsbaserat. Liturgin domineras av en tydlig interaktion mellan de som deltar i gudstjänsten. Det senare kommer framför allt till uttryck i växelläsningar med öknen som grundmetafor och fogar samman specifika bibeltexter (som enbart är hämtade från Gamla testamentet) med nutidsmänniskans livssituation. Gudstjänsten inkluderar även ett förkunnelsemoment i form av en meditation, Herrens bön samt Välsignelsen. I anvisningarna till själva Ökenmässan framhålls värden som delaktighet, frihet och flexibilitet genom att bland annat peka på möjligheten att gudstjänsten ”utarbetas i en grupp där personliga vittnesbörd, lit-

¹⁵ Svenska kyrkans församlingssammansättning 1993, s. 129–134.

¹⁶ Som inledning föreslås Psalm 278 och som avslutning Psalm 300. Under komunionen sjungs Psalm 685. Se vidare: Svenska kyrkans församlingssammansättning 1993, s. 129–134.

terära texter och annat material” kan användas som alternativ till den föreslagna tryckta ordningen.

Ökenmässan av idag

I en informationsskrift från Högalids församling 2019 presenteras Ökenmässan i Svenska kyrkan av idag.¹⁷ I en av artiklarna refererar prästen och initiativtagaren Gunnar Lind explicit till ovan nämna materialsamling från 1993 av Svenska kyrkans församlingsnämnd och dess allra första exempel på Ökenmässa, då firad som temamässa i enlighet med HB 1986. Argumentet är tydligt: Ökenmässan i Högalids församling är inte tagen ur luften utan har vuxit fram i ett konkret historiskt, liturgiskt och teologiskt sammanhang som legitimerar dess plats i Svenska kyrkan.¹⁸

Många av de underliggande ideal och värden som tillskrivs Ökenmässan i Högalids församling som centrala, överensstämmer med de bärande ideal och idéer som ovan tecknats som karakteristiska för temamässan i HB 1986. Ökenmässan skrivs fram som en ”helig lek” och ”de många sinnenas gudstjänst”. Det är en mässa som talar till hörsel, syn, lukt, smak och kroppslig beröring inom ramen för en och samma gudstjänst. Såväl bild som text i informationsskriften lyfter fram betydelsen av delaktighet och rörelse i kyrkorummet samt det rika symbolspråket som en viktig del av gudstjänstens liturgi. Vidare är det tydligt hur Ökenmässan i materialet beskrivs som en gudstjänst som binder samman dåtid och nutid samt värnar en stark koppling till och kontinuitet med den kristna kyrkans långa historia genom tiderna. Till det senare hör exempelvis hur gudstjänstens rottrådar sträcker sig tillbaka till fornkyrkan och tidigkristen tid och samtidigt är något som tydligt anknyter till den gudstjänststradition och de ordningar som idag finns i Svenska kyrkan. På motsvarande sätt tydliggörs även de delar av Ökenmässan som avviker i jämförelse med en högmässa i Svenska kyrkans ordning. Särskilt lyfts det

¹⁷ Högalids församling 2019.

¹⁸ Högalids församling 2019, s. 3.

faktum upp att nattvardsbrödet bakas i förväg enligt en särskild ordning med läsningar och böner ur Psaltaren, att flera liturgiska bruk hämtas från ortodox kyrkotradition eller att Jesu mor Maria har en framträdande plats i Ökenmässans liturgi.

Ett mer övergripande spår presentationen igenom renodlar argumentet att Ökenmässan på ett framgångsrikt sätt appellerar till människors längtan och sökande efter mening och trosfördjupning i vår tid. Vidare rymmer Ökenmässan, inte minst genom sin rika gestaltning av gudstjänstens liturgi och mångfaldiga liturgiska praktiker, en slags gränsöverskridande ekumenisk potential. Det är i detta sammanhang som kopplingen mellan Högalids församling, där Ökenmässan firats sedan 1998, och Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby framträder som tydligast. Släktskapet mellan dessa två gudstjänstfirande miljöer på svensk mark skildras bland annat i ett par reportage i informationsmaterialet, alla med hänvisning till den tidiga kyrkan och klostertraditionen i Egyptens öken. Ökenmässan så som den kommit att utvecklas och firas inom Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby från 2003 och framåt är inte identisk med ordningen för Ökenmässan i Högalids församling. Medan den senare eftersträvat att följa den koptiska liturgin inom ramen för vad som är möjligt i Svenska kyrkans ordning har den förra, jämte koptisk och syrisk tradition, även inspirerats av sång/musik från det ekumeniska brödraskapet i Taizé respektive dominikanbrodern André Gouzes.

Ökenmässan i Vadstena klosterkyrka

Såväl beredning som beslut i Linköping stifts domkapitel föranledes av att Vadstena församling i maj 2022 inkommit med en ansökan om att fira Ökenmässan i Svenska kyrkans ordning. I ansökan tecknar kyrkoherden, med ett enhälligt församlingsråd i ryggen och med stöd från Linköpings stifts Pilgrimscentrum, bilden av Vadstena klosterkyrka som ett vitalt nutida ekumeniskt centrum med många tillresta pilgrimer från hela världen. Församlingen har ett mångfaldigt gudstjänstliv som inspireras av olika kyrkotradi-

tioner och som bärs upp av många ideellt engagerade. Av ansökan att döma skrivs Ökenmässan fram som ett naturligt och viktigt komplement till församlingens befintliga gudstjänstliv:

Idag firas i Klosterkyrkan utöver huvudgudstjänsten på söndagar, sjungen mässa på fredagar, dagliga pilgrimsmässor och tideböner. Medan huvudgudstjänsten firas med all den rikedom som Svenska kyrkans ordning och handböcker medger, är de övriga mässorna som firas på vardagar präglade av liturgisk enkelhet. Vi firar återkommande temamässor i form av ungdomsmässor och sinnesrogudstjänster. Ökenmässan är en liturgiskt förnyande och fördjupande mässa som kompletterar vår palett av gudstjänster på ett sätt som både ligger i församlingens tradition och motsvarar ett behov i församlingen.¹⁹

Med stöd i en lokalt förankrad och pastoralteologiskt motiverad liturgisk praktik ville Vadstena församling, genom sin ansökan, således få saken formellt prövad om och hur det vore möjligt att fira Ökenmässan inom ramen för Svenska kyrkans ordning.

Som redan antytts är församlingens ansökan till domkapitlet framskriven mot bakgrund av flera olika motiv. Biskop Martin Modéus herdabrev *Levande tillsammans med Kristus* från 2016 utgör en viktig fond mot vilken församlingen tecknar sina argument till varför man nu vill fira Ökenmässan i Vadstena klosterkyrka.²⁰ Utifrån herdabrevets sju ”rörelser” visar församlingen på vilka sätt Ökenmässan kan bidra till ett fortsatt starkt utvecklingsarbete avseende det lokala gudstjänstlivet.²¹ Kopplingarna till tidigare

¹⁹ Domkapitlet i Linköpings stift, 2022-05-01.

²⁰ Modéus 2016.

²¹ Vadstena församling motiverar firandet av Ökenmässan genom att anknyta till biskop Martin Modéus sju rörelser. I ansökan står följande att läsa: ”Den andra rörelsen – ”Kyrkotillhöriga: från brukare till bärare” uppfylls eftersom Ökenmässa kräver ett stort bärarlag av ideella och involverar lekmän i många olika uppgifter från brödbak till läsningar och sång, samt genom att förbereda den efterföljande måltiden. Den tredje rörelsen – ”Församlingsbilden: från verksamhetsproducent till gemenskap i liv” knyter i detta fall tätt med det ovannämnda, och därmed även

nämnda karakteristik avseende temamässan enligt HB 1986 är påtagliga. Värden och ideal som understryker vikten av delaktighet, kreativitet, samverkan, musikalisk och teologisk mångfald samt ett välfungerande arbete med kyrkans ideella krafter är tydligt framskrivna i församlingens ansökan. Det är tydligt hur firandet av Ökenmässan i detta fall motiveras utifrån församlingens behov, visioner och vilja att stärka ett lokalt utformat och långsiktigt hållbart gudstjänstliv. Ansökan antyder implicit att ett sådant arbete bör bedrivas organiskt underifrån med en öppenhet för nya liturgiska och teologiska impulser, dock alltid med stor respekt för kyrkans tro och tradition. Just därför vänder sig den lokala församlingen till Linköpings stifts domkapitel för att enligt gällande praxis söka sanktion och legitimitet för sin önskan att fira Ökenmässan enligt Svenska kyrkans ordning.

Som redan antytts inledningsvis hade Ökenmässan firats vid två tidigare tillfällen under läsåret 2021–22 under ledning av pingstpastorn Peter Halldorf. Under samma tidsperiod kunde ett ökat intresse för just Ökenmässan skönjas både på Pilgrimscentrum i Vadstena och i ett flertal församlingar i Svenska kyrkan.²² Detta hade i sin tur gett upphov till samråd och reflektion i prostkollegiet i Linköpings stift och var under samma tidsperiod även föremål för diskussion och debatt i kyrklig press, däribland i *Kyrkans tidning*.²³

Även bildmaterialet, som av Pilgrimscentrum publicerades på sociala medier i nära anslutning till firandet av Ökenmässan i Vadstena klosterkyrka, blev föremål för teologisk reflektion. Bilderna ger ytterligare kontext till det som praktiskt och liturgiskt gestaltas före och under själva gudstjänstfirandet. På en av bilderna visas

rörelse fyra, ”Anställda – från utförare till möjliggörare”, eftersom Ökenmässan förverkligas i samarbete mellan anställda i församlingen och vid Pilgrimscentrum och ett stort antal aktiva ideella.” Domkapitlet i Linköpings stift, 2022-05-01.

22 En aktuell förteckning i *Tidskriften Pilgrim* visar att Ekumeniska Kommunitetens Ökenmäsas firas på en handfull platser i mellersta Sverige under våren 2022, däribland i Svenska kyrkans sammanhang. Under rubriken ”Gott, välsignat och välbehagligt!” annonseras på samma uppslag även seminariet ”Liturgisk verkstad med Peter Halldorf – om firandet av ökenmässan”, förlagt till Vadstena klosterkyrka. *Tidskriften Pilgrim*, nr 1 (2022), s. 68.

23 Se exempelvis: Zeiler 2022a; Zeiler 2022b.

hur ett par deltagare hjälps åt att baka nattvardsbrödet. En annan visar hur Peter Halldorf som celebrant är iförd liturgisk skrud och firar den heliga måltiden vid ett av Klosterkyrkans altare.²⁴ Vid det aktuella tillfället assisteras Halldorf av ett antal personer som också är likvärdigt liturgiskt klädda, däribland en handfull präster i Svenska kyrkan. Gudstjänsten följer ordningen för Ökenmässan så som den kommit att utvecklas och formaliseras i Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby till vilken Halldorf är knuten samt för vilken han under flera år även varit preses.

Mässfirandet i Vadstena klosterkyrka, inklusive bildpubliceringen på sociala medier, aktualiserade således en rad frågor av teologisk, pastoral, ecklesiologisk och ekumenisk karaktär för domkapitlet att ta i beaktande. Hur, var och på vilka sätt kan nattvarden egentligen firas i Svenska kyrkan? Vem leder en sådan gudstjänst och under vilka omständigheter ska själva kyrkorummet upplåtas till gudstjänster i andra kyrkors ordningar?

Beslut som tydning för framtiden

Grundfrågan, huruvida det är möjligt att inom ramen för Svenska kyrkans ordning fira Ökenmässan, blev således nu föremål för en formell prövning. Eftersom frågan inte tidigare prövats vare sig mot HB 2017 eller nyttillkomna ändringar i kyrkoordningen avseende nattvardsfirandet är beslutet ur ett principiellt perspektiv intressant för Svenska kyrkan i stort, även om varje enskilt domkapitel fattar beslut i egen rätt efter en självständigt utförd granskning i varje enskilt fall.²⁵

Domkapitlet i Linköpings stift prövar ärendet genom en systematisk innehållsanalys av gudstjänstordningen för Ökenmässan

²⁴ Bildmaterialet återfinns på Facebook (Pilgrimscentrum i Vadstena), <https://www.facebook.com/Pilgrimscentrum/photos/> (läst 2023-04-14).

²⁵ Såvitt känt har inget annat domkapitel fram till idag prövat frågan om Ökenmässan i relation till HB 2017. I sin studie om hur och i vad mån domkapitlen i Svenska kyrkan under perioden 2018–2022 fattat beslut om avsteg från HB 2017 avseende momentet Måltiden påvisar Gustav Lundborg stor diskrepans mellan de olika stiftet i Svenska kyrkan. Lundborg 2022.

och går i kritisk dialog med kyrkoordningens och kyrkohandbokens bestämmelser och anvisningar. I formell mening hade domkapitlet i uppgift att hantera en ansökan från Vadstena församling om att vid enstaka tillfällen få tillåtelse att fira Ökenmässan inom ramen för Svenska kyrkans ordning. En bärande tanke i själva ansökan är förhållandet mellan gudstjänstens förnyelse och kyrkans ordning i en lokal församlingskontext som i övrigt präglas av liturgisk och ekumenisk mångfald. Vidare reflekteras i själva ansökan en församlings- och kyrkosyn som i gudstjänstens sammanhang organiskt utvecklas ”underifrån” och som kommer till uttryck genom ett mångfacetterat och välförankrat engagemang av och med människor ur den gudstjänstfirande gemenskapen. Eftersom ansökan implicit innefattade en rad olika aspekter av nattvardsfirandet i Svenska kyrkan analyserade domkapitlet Ökenmässan utifrån dess vidare sammanhang. Nattvardsbönen hör exempelvis samman med gudstjänstens övriga moment så som växelläsningar, böner, sånger, textläsningar och annan liturgisk gestaltning. Vidare hör den lokalt och kontextuellt präglade gudstjänsten samman med det som ska känneteckna Svenska kyrkans gudstjänstliv i stort för att därigenom ge uttryck för kyrkans tro, bekännelse och lära. Likaså är de rumsliga perspektiven avgörande för hur den aktuella gudstjänsten ska förstås eftersom ett kyrkorum upplåts till andra kyrkor på särskilda grunder, i enlighet med gällande bestämmelser i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*.²⁶ Ur det perspektivet är det nära sambandet mellan kyrkohandbok, kyrkorum och ämbetsbärare centralt.

För att underbygga sin teologiska, liturgiska och ekumeniska argumentation anknyter domkapitlet till det för Svenska kyrkan mycket omfattande arbetet som ledde fram till HB 2017. Inte minst väljer man att belysa frågans teologiska och pastorala komplexitet utifrån det av kyrkostyrelsen initierade och tidigare utgivna reflektionsdokumentet *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp*.²⁷ Bakom varje gudstjänstordning finns en teologi.

²⁶ Svenska kyrkan 2023, 41 kap. KO.

²⁷ Svenska kyrkan 2010.

Det som sägs, görs och hörs i gudstjänstens sammanhang måste därför stå i samklang med det som är Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära. Bland annat lyfter domkapitlet fram gudstjänstens grundmönster, dess *Ordo*, som centralt i syfte att identifiera ett gemensamt handlingsmönster bortom specifika konfessions- och traditionsgränser samt att relatera den lokala gudstjänsten till dess världsvida och ekumeniska kontext. Ökenmässan, såväl ordningen för själva gudstjänsten som dess liturgiska gestaltning i kyrkorummet, måste således analyseras utifrån ett helhetsperspektiv. Enskilda moment i gudstjänsten, så som specifika böner eller liturgiska bruk, analyseras i relation till helheten. Just därför framhåller domkapitlet särskilt betydelsen av gudstjänsten som ett skeende; en sammanhållen liturgisk och teologisk händelse. Gudstjänstens *Ordo* anges i HB 2017 med momenten *Samling*, *Ordet*, *Måltiden* respektive *Sändning*. Enligt domkapitlet är det bland annat mot en sådan bakgrund som Ökenmässan inte kan firas i Svenska kyrkans ordning:

[D]omkapitlets samlade bedömning har visat att gudstjänstordningens textinnehåll och liturgi avviker från Svenska kyrkans ordinarie gudstjänstliv på så många sätt att det sammantagna och övergripande igenkännandet av en evangelisk-luthersk gudstjänst i Ökenmässans ordning fördunklats i alltför hög grad.²⁸

En central aspekt som domkapitlet uppehåller sig vid är kyrkohandbokens (för-)enande och sammanhållande funktion för Svenska kyrkans gudstjänstliv. Eftersom gudstjänstlivet är dynamiskt och förändras över tid är kyrkohandboken ur det perspektivet att betrakta som en färskvara. Inför beslutet 2017 om en ny kyrkohandbok i Svenska kyrkan hänvisar kyrkostyrelsen i sin skrivelse till kyrkomötet till en diskussion i biskopsmötet om kyrkohandbokens begränsade livslängd:

28 Domkapitlet i Linköpings stift, 2022-10-17, s. 7.

Biskopsmötet menade bland annat att det grundläggande problemet var att församlingarna, i sin ambition att fira gudstjänst som fungerar väl i vår tid, allt oftare avvek från gällande kyrkohandbok och denna situation bedömdes ha blivit alltmer bekymmersam.²⁹

När domkapitlet i Linköpings stift 2022 har att fatta sitt beslut om Ökenmässan utifrån en relativt ny kyrkohandbok, framtagen för att möta samtidens behov, spelar just tidsaspekten en viktig roll. Domkapitlet konstaterar exempelvis att ”en nyligen antagen kyrkohandbok har en starkare ställning som enande kraft” än den som varit i bruk under ett antal decennier. Just därför tillskrivs HB 2017 i det aktuella fallet en stark ställning, något som bland annat kommer till uttryck i domkapitlets restriktiva hållning till att göra avsteg från kyrkohandbokens övergripande teologiska principer och tankefigurer.

Att framhålla kyrkohandbokens starka ställning i Svenska kyrkan är dock inte detsamma som att eftersträva teologisk, liturgisk eller musikalisk likriktning. Både församlingens ansökan och domkapitlets beslut har att förhålla sig till den maktasymmetri som gör sig gällande mellan ett lokalt utformat gudstjänstliv, nationellt beslutade gudstjänstordningar för hela Svenska kyrkan samt biskopens och domkapitlets ansvar för tillsyn över det lokala församlinglivet. I sin argumentation återvänder domkapitlet till förhållandet mellan enhet och mångfald. En fastställd gudstjänstordning står inte med nödvändighet i motsats till en liturgisk förnyelse som hämtat inspiration, tankegodis och olika bruk från andra kristna traditioner världen runt. En församling kan således åberopa den frihet och mångfald som kommer till uttryck och möjliggörs i HB 2017 men då utifrån det ramverk, de anvisningar och bestämmelser som gäller i Svenska kyrkan. Ökenmässan blir i detta sammanhang föremål för analys i syfte att tydliggöra vad som kan anses rymmas inom en gudstjänst i Svenska kyrkans ordning. Samtidigt är Ökenmässan bara en i mängden av andra tematiskt utformade gudstjänster som

²⁹ Kyrkomötet 2017, s. 10–11.

implicit förutsätts leva upp till samma uppställda ideal och regelverk. Det gäller exempelvis Taizémässor, Rockmässor, Regnbågsmässor eller Tussilagomässor som alla gör anspråk på att rymmas i Svenska kyrkan.

Ytterligare en aspekt av principiell betydelse handlar om ett kyrkosamfunds nattvardsfirande ur ekumeniskt perspektiv. I Vadstena församlings ansökan till domkapitlet beskrivs både Klosterkyrkan och Pilgrimscentrum som ekumeniska mötesplatser. Firandet av Ökenmässan, menar man, gifter sig väl med ett befintligt rikt gudstjänstliv som präglas av stor mångfald. Domkapitlet framhåller å sin sida att gudstjänstlivet i Svenska kyrkan växt fram, utvecklats och alltfört förändras på basis av ett omfattande teologiskt, liturgiskt och musikaliskt lärande kristna kyrkor och traditioner emellan. I vad mån Ökenmässan i Svenska kyrkan skulle kunna betraktas som en gudstjänst som vuxit fram just i kölvattnet av ett sådant lärande över traditionsgränserna uttalar sig inte domkapitlet om. Sett ur ett bredare perspektiv är det dock tydligt hur de ekumeniska influenserna värderats högt i Svenska kyrkan och spelat en avgörande roll i både förarbetet till och utformningen av HB 2017. Inte minst vittnar den breda samsynen i kyrkohandboken avseende gudstjänstens *Ordo* som bärande och gemensamt grundmönster över konfessionsgränserna om att så är fallet. På motsvarande sätt är exempelvis den övergripande strukturen och de olika teologiska motiven i nattvardsbönerna ett resultat av en långtgående ekumenisk teologisk reflektion.³⁰ Att som kyrkor leva i ett ömsesidigt lärande, kritisk dialog och gemensam reflektion är dock inte nödvändigtvis detsamma som att kyrkorna har nattvardsgemenskap med varandra.

Det faktum att Ökenmässan är sprungen ur en ekumeniskt inspirerad spiritualitet där olika liturgiska bruk och teologiska traditioner lever sida vid sida leder inte per automatik till ett ”ekumeniskt nattvardsfirande” i kyrkoordningens mening i Svenska kyrkan. Med ett långtgående och mångfaldigt ekumeniskt arbete,

³⁰ I en kommande antologi om nattvarden (utkommer på Verbum 2023) uppehåller jag mig mer specifikt vid de ekumeniska implikationerna avseende församlingens nattvardsfirande i Svenska kyrkan, bland annat i relation till Ökenmässan.

exempelvis som det i och omkring Vadstena klosterkyrka, följer därför ett stort ansvar att sträva efter ömsesidiga, uppriktiga och respektfulla kyrkorelationer. Vi har redan sett hur informationsmaterialet från Högalids församling snarare renodlar de aspekter av Ökenmässan som förenar människor över traditionsgränser än det som läromässigt skiljer kyrkorna åt. Även det digitalt publicerade bildmaterialet från Ökenmässan i Vadstena klosterkyrka förstärker bilden av enhet runt nattvardsbordet då företrädare från olika kyrkosamfund tjänstgör liturgiskt tillsammans i en och samma gudstjänst. Det är mot en sådan bakgrund domkapitlet kommenterar frågan om nattvarden i Svenska kyrkan ur ett eku­meniskt perspektiv. Exempelvis problematiserar man sambandet mellan gudstjänsten och det kyrkorum i vilket gudstjänsten firas:

Om en gudstjänst med en för Svenska kyrkan ovan liturgi, ovan teologi och ovan ordning firas i ett välkänt svenskkyrkligt kyrkorum kan en förvirring uppstå för den som besöker gudstjänsten. Visst kan gudstjänster firas genom upplåtelse av kyrka till annat samfund, men det förutsätter att det för den gudstjänstfirande församlingen tydligt framgår att kyrkorummet är upplåtet för gudstjänst enligt annan kyrkas ordning. Den tydligheten bör vara större än att gudstjänsten blir utlyst som gudstjänst i annan kyrkas ordning, det vill säga: det kräver av Svenska kyrkans företrädare att de i sitt förhållningssätt till gudstjänsten bidrar till att hjälpa församlingen att förstå att det inte är en gudstjänst enligt Svenska kyrkans ordning som firas i kyrkorummet.³¹

Vid enstaka tillfällen har Vadstena klosterkyrka upplåtits till gudstjänster i annan kyrkas ordning, exempelvis till Stockholms katolska stift i samband med deras stiftsvallfärd i Vadstena. Domkapitlet kvalificerar i relation till Ökenmässan vad som bör gälla genom att påtala sambandet mellan det som i förväg kommuniceras om den

³¹ Domkapitlet i Linköpings stift, 2022-10-17, s. 7.

gudstjänst som ska firas och det som liturgiskt gestaltas i själva kyrkorummet. Det digitala bildmaterialet från firandet av Ökenmässan i Klosterkyrkan föreställande präster och pastorer från kyrkosamfund som formellt sett inte har nattvardsgemenskap med varandra exemplifierar vad saken gäller. Det räcker således inte med att utlysa gudstjänsten i fråga som en ”gudstjänst i annan kyrkas ordning” utan ställer också krav på hur prästen i Svenska kyrkan liturgiskt och praktiskt agerar i själva kyrkorummet. En rimlig tolkning av det senare torde innebära att prästerna i Svenska kyrkan, som i det aktuella fallet stod sida vid sida med en pastor från Pingströrelsen som celebrant i Ökenmässan i ett svenskkyrkligt kyrkorum, borde ha avstått från att tjänstgöra liturgiskt i gudstjänsten. På så sätt hade det blivit tydligare för den gudstjänstfirande församlingen i vilken kyrkas ordning Ökenmässan firats. I förlängningen bidrar en sådan ordning även till att tydliggöra respektive kyrkas ansvar för tillsyn för såväl den enskilda prästen/pastorn som för församlingen i stort.

Fortsättning följer

Jämte vad som ovan lyfts fram som centrala huvudpunkter i domkapitlets bedömning och analys av Ökenmässan poängteras i beslutet även att momentet Måltiden alltid ska följa texterna i HB 2017. Det senare baseras på ett beslut i Kyrkomötet från 2019 vars för- och remissarbete kastar ljus över kyrkohandbokens roll, funktion respektive förmåga att värna enhet och mångfald med avseende på gudstjänstlivet i Svenska kyrkan. Vikten av teologisk, liturgisk och musikalisk igenkänning i Svenska kyrkan, bortom det lokala sammanhanget, kommer i förgrunden. I sin skrivelse till kyrkomötet 2019 poängterar kyrkostyrelsen att:

Kyrkohandboken innehåller i sig ett flertal alternativ inom varje del. Det finns stora möjligheter inom ramen för kyrkohandbokens ordningar till en mängd olika gudstjänster vilka ändå hålls samman av dessa gemensamma ordningar, något

som manifesterar Svenska kyrkans enhet i mångfald i enlighet med Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära.³²

Intressant nog är det just Linköpings stifts domkapitel som i sitt remissvar yrkar avslag på Kyrkostyrelsens förslag om att göra texterna i HB 2017 avseende Måltiden obligatoriska i samtliga nattvardsgudstjänster. I skrivelsen till kyrkomötet sammanfattar kyrkostyrelsen domkapitlets farhågor att förslaget riskerar att hämma viktig teologisk och liturgisk kreativitet i framtiden:

[...] biskopsmötets krav på att kyrkohandbokens anvisning om Måltiden ska tillämpas i alla mässor får stora konsekvenser för gudstjänstlivet i Svenska kyrkan. Genom den tidigare kyrkohandbokens frihet och kyrkoordningens bestämmelser har Svenska kyrkans församlingar i tre decennier varit delaktiga i en pågående förnyelseprocess som haft och har stor betydelse för gudstjänstlivet. Ett antal av den nya kyrkohandbokens texter i Måltidens moment har tillkommit i denna liturgiskt tillåtande miljö.³³

Även andra remissinstanser, så som Växjö stifts domkapitel och Katarina församling i Stockholm (starkt präglad av den så kallade Katarinamässan) är på liknande grunder kritiska till förslaget.

Mot bakgrund av att HB 2017 tas i bruk samt kyrkomötets beslut att momentet Måltiden alltid ska följa kyrkohandbokens texter identifierar Gustav Lundborg en besluts- och maktförskjutning i Svenska kyrkan från kyrkoherden till domkapitlet.³⁴ Lundborg visar bland annat hur domkapitlet får en förändrad roll i beslutsprocessen gällande avsteg från HB 2017. Han redogör för förhållandet mellan kyrkoherden och domkapitlet när församlingen står i begrepp att fira gudstjänst som innebär vissa avsteg från HB 2017:

³² Kyrkomötet 2019, s. 12.

³³ Kyrkomötet 2019, s. 10–11.

³⁴ Lundborg 2022, s. 3–6.

Det blir med andra ord inte kyrkoherden som utifrån sina vigningslöften fattar ett beslut som kan överprövas av domkapitlet utan domkapitlet som fattar det avgörande beslutet gällande medgivande till kyrkoherdens ansökan om att använda annan text än KHB [HB 2017] i måltidens moment.

Domkapitelsärendet i Linköpings stift avseende Ökenmässan exemplifierar vad det handlar om: det är på basis av den ansökan församlingens kyrkoherde undertecknat som domkapitlet ska ta ställning till huruvida och på vilka grunder det är möjligt att göra avsteg från HB 2017. Vidare förstärker ovan nämnda förskjutning den tydliga maktasymmetri samt över- och underordningslogik som föreligger mellan församlingen å ena sidan och domkapitlet å den andra.

I flera avseenden är temamässan så som den kommit till uttryck i Svenska kyrkan före och efter tillkomsten av HB 1986 således inte direkt överförbar till HB 2017. Ökenmässan i Svenska kyrkan, vars ursprung och vidareutveckling i hög grad är förbunden med de anvisningar och förutsättningar som angavs i HB 1986, gav tveklöst upphov till en kreativ, inkluderande och ekumeniskt färgad gudstjänstglädje som nu behöver översättas och anpassas till ett förändrat ramverk. Ett sådant översättningsarbete fortgår oavbrutet, om än med uppkomna hinder längs vägen. Domkapitlets avslag på församlingens begäran att få fira Ökenmässan bör därför läsas i ljuset av vad samma domkapitel antyder i ovan nämnda remissvar om nu gällande regelverk, nämligen vikten av att värna en dynamisk gudstjänstförnyelse som ger rymd för en teologisk och liturgisk kreativitet även i framtiden.

Det är värt att notera att Vadstena församling redan i sin ansökan föregriper ett eventuellt avslag från domkapitlets sida. Församlingen efterfrågar explicit vägledning om hur man bör agera i syfte att möjliggöra ett firande av Ökenmässan inom ramen för Svenska kyrkans ordning.³⁵ Domkapitlet fastslår förvisso att Ökenmässan, i sin nuva-

35 Kyrkoherden avslutar församlingens ansökan till Linköpings stifts domkapitel enligt följande: ”Om vi får ett negativt svar på denna ansökan, ber jag om att av Domkapitlet få: En teologisk och ecklesiologisk motivering [samt] Ett tydliggö-

rande utformning, inte är förenlig med HB 2017 men hänvisar samtidigt till den möjlighet kyrkohandboken bjuder att fira gudstjänst utifrån ett givet tema. Domkapitlets avslag på Vadstena församlings ansökan om att få göra avsteg från gällande kyrkohandbok innebär i praktiken att församlingen således måste anpassa gestaltningen av Ökenmässan på ett sådant sätt att den kan firas i enlighet med HB 2017. I vad mån detta kommer att ske återstår att se.

Domkapitlets beslut utgör inte bara en officiell tydning av hur HB 2017 ska tolkas och implementeras i en lokal församling utan är också ett viktigt bidrag till ett vidare samtal om gudstjänstens gestaltning, funktion, mål och mening i Svenska kyrkan. Inte minst visar exemplet med Ökenmässan hur frågor av liturgisk, ekumenisk, kyrkorättslig och teologisk art är mycket tätt sammantvinnade och därför alltid måste analyseras i relation till varandra. När domkapitlet framhåller ”igenkännandet av en evangelisk-luthersk gudstjänst” som centralt är det snarare ett uttryck för ett värnande om Svenska kyrkans tro, bekännelse och lära än om att i varje enskild detalj försvara nu gällande kyrkohandbok.

Samtidigt är domkapitlets argumentation till kyrkohandbokens försvar och dess beslut avseende Ökenmässan inte oproblematiska. Det återstår att se om och hur Ökenmässan kommer att behandlas av andra domkapitel i Svenska kyrkan framöver och i vad mån dessa beslut i så fall står i samklang med varandra eller inte. Linköpings stifts domkapitels restriktiva tolkning och tillämpning av gällande regelverk kan av andra domkapitel komma att omvärderas, inte minst utifrån perspektivet att Ökenmässan i det aktuella fallet varken firas som huvudgudstjänst eller är att betrakta som en återkommande företeelse i församlingen i någon nämnvärd utsträckning. HB 2017 kommer naturligtvis på sikt att åtföljas av nya kyrkohandböcker i framtiden som återspeglar delvis andra ideal än de som nu råder. Därför bör liturgisk och musikalisk kreativitet samt teologiskt ny-

rande av de ändringar vi behöver göra för att kunna fira mässan inom ramen för Svenska kyrkans ordning med så nära Ökenmässans ursprung som möjligt.” Se vidare: Domkapitlet i Linköpings stift, 2022-05-01; Domkapitlet i Linköpings stift, 2022-05-17.

skapande och kontextuellt utformade pastorala praktiker alltid välkomnas och värdesätts. Också sådana som vid första anblicken inte tycks passa in i nuvarande paradigm. Endast så skapas förutsättningar för en teologiskt frisk och frimodig gudstjänstutveckling i framtiden.

Summary

Johannes Zeiler, D. Th., Canon Theologian of Linköping Cathedral
johannes.zeiler@svenskakyrkan.se

The so-called Desert Mass (*Ökenmässan*) has been celebrated in the Church of Sweden since the end of the 1990s in accordance with the Church Service Book (*Den svenska kyrkohandboken*) from 1986. Born out of a vibrant theological, liturgical and musical creativity, the Desert Mass was one of many new Eucharistic liturgies that were incorporated into the life of local Lutheran congregations in Sweden. However, the newly adopted Church Service Book (*Kyrkohandbok för Svenska kyrkan*) in 2017 gave rise to a theological discussion on the content, contours, and limitations of contemporary Lutheran worship services.

Every single church service reflects and embodies the doctrine and teaching of the church. Therefore, it is crucial to critically analyse what is said, heard, or performed within a worshipping community. As its departure point, this article takes the formal decision made by the Chapter of the Diocese of Linköping in 2022, not to approve the request from a local congregation (Vadstena) to celebrate the Desert Mass. The article shows how the celebration of the Desert Mass in a local congregation always is linked to a broader tapestry in which theology, liturgy, ecumenical relations, and church law are tightly knit together.

Käll- och litteraturförteckning

Bragernes menighet i den Norske kirken, 2023, "Gudstjenester – Bragernes menighet". På: <https://www.kirken.no> [2023-04-03].

Den svenska psalmboken, 1986, Antagen av 1986 års kyrkomöte, Stockholm: Verbum.

Domkapitlet i Linköpings stift, 2022, *Protokoll* 2022-05-17.

Domkapitlet i Linköpings stift, 2022, *Protokoll* 2022-10-17.

- Domkapitlet i Linköpings stift, 2022, *Ansökan från Vadstena församling*, 2022-05-01.
- Edgardh, Ninna, 2010, *Gudstjänst i tiden. Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*. Lund: Arcus.
- Gudstjänstordning för Svenska kyrkan, 1976 års alternativ till Den svenska kyrkohandboken, 1 Ritual*, 1976, Stockholm: Verbum.
- HB 1986 = *Den svenska kyrkohandboken, Del 1, Den allmänna gudstjänsten och De kyrkliga handlingarna*, 1987, Antagen för Svenska kyrkan av 1986 års kyrkomöte, Stockholm: Verbum.
- HB 2017 = *Kyrkohandbok för Svenska kyrkan, Del 1*, 2018, Antagen för Svenska kyrkan av 2017 års kyrkomöte, Stockholm: Verbum.
- Hjulstad Tvedt, Jor, 2022, ”Mener orientalsk liturgi er uforenlig med lutherske gudstjänster”. *Vårt Land* 10/11/2022. På: <https://www.vl.no> [2023-04-03].
- Högalids församling i Svenska kyrkan, 2019, ”Ökenmässan – en skrift från Högalids församling”.
- Kyrkomötet, 2017, *Kyrkostyrelsens skrivelse 2017:6*, ”Kyrkohandbok för Svenska kyrkan del 1”.
- Kyrkomötet, 2019, *Kyrkostyrelsens skrivelse 2019:4*, ”Ändringar i kyrkoordningen m.m.”.
- Lundborg, Gustav, 2022, *Domkapitlet beslutar! En studie av domkapitelsbeslut i Svenska kyrkan 2018-2022 gällande medgivanden om avsteg från Kyrkohandboken i måltidens moment*. Opublicerad uppsats. [Delvis publicerad i Pastoralteologiskt cirkulär i Växjö stift, årgång 2, nummer 5, 1 maj 2023].
- Modéus, Martin, 2016, *Levande tillsammans med Kristus. Om en kyrka i rörelse. Herdabrev till Linköpings stift*. Skellefteå: Artos & Norma.
- Petersson, Lena, 2013, *Kärlekens måltid. Om mässans och musikens teologi*. Lund: Arcus.
- SOU 1974:66, *Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster. Bd 1. Gudstjänstordning m.m.*
- SOU 1974:67, *Svenska kyrkans gudstjänst. Bil. 1. Gudstjänst idag. Liturgiska utvecklingslinjer*.
- Svenska kyrkan, 2023, *Kyrkoordning för Svenska kyrkan*. Lydelse 1 januari 2023. På: <https://www.svenskakyrkan.se/kyrkoordningen> [2023-04-24].
- Svenska kyrkan, 2010, *Teologiska grundprinciper för arbetet i 2006 års kyrkohandboksgrupp*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Svenska kyrkans församlingsnämnd, 1993, *Tillägg till Den svenska kyrkohandboken III-IV. Temamässor/temagudstjänster. Särskilda gudstjänster*. Mitt i församlingen 1993:4, Stockholm: Svenska Kyrkans Information.
- Särs, Gunnar, 2013, ”Ökenmässa - mässa för alla sinnen”. I: Fredrik Portin (red.), *Från ökenmässa till hårdrock halleluja – specialgudstjänster i Borgå stift*. Helsingfors: Fontana Media, s. 59-72.
- Zeiler, Johannes, 2022, Eftertanke krävs när nattvard firas i ekumenisk kontext. Debattartikel i *Kyrkans Tidning* den 31 mars 2022. <https://www.kyrkanstidning.se/debatt/eftertanke-kravs-nar-nattvard-firas-i-ekumenisk-kontext> [2023-04-14].
- Zeiler, Johannes, 2022, Inte ett beslut för enskilda församlingar. Debattartikel i *Kyrkans Tidning* den 25 maj 2022. <https://www.kyrkanstidning.se/nyhet/inte-ett-beslut-enskilda-forsamlingar> [2023-04-14].